

Inhoud

Woord vooraf	1
Inleiding	3
Bij de tweede herziene druk	6
Literatuur	17
Deel I Trauma in perspectief	19
1 De geschiedenis van het trauma	21
<i>Petra Aarts</i>	
Inleiding	21
Het trauma van de Tweede Wereldoorlog	22
Het concentratiekampsyndroom	25
De posttraumatische stressstoornis	30
Tot slot	33
Literatuur	33
2 Het trauma in de samenleving	37
<i>Petra Aarts en Adries van Dantzig</i>	
Inleiding	37
Wetenschap en samenleving	40
Samenleving en overheid	45
Literatuur	47
3 Cultuur en trauma	49
<i>Marten deVries, Chantal Caes en Ruard Ganzevoort</i>	
Inleiding	49
Sociale en maatschappelijke integratie: kosten en baten	50
De rol van het individu	51
Collectieve zingeving	52
Cultuursensitieve diagnostiek	53
Collectief trauma: de verstoring van een cultureel evenwicht	54

Hedendaagse vormen van oorlogvoering	55
Religie en trauma	56
Vrouwen en kinderen	58
Overlevingsstrategieën na de Tweede Wereldoorlog: een voorbeeld	60
Enige aanbevelingen	61
Literatuur	62

Deel II Diagnostiek en fysiologie **67**

4 Klinische diagnostiek van posttraumatische stressproblematiek **69**

Anton Hafkenscheid

Inleiding	69
Classificerende psychiatrische diagnostiek	70
Psychometrische diagnostiek	74
Classificerende psychiatrische en psychometrische diagnostiek: beperkingen en risico's	78
Comorbiditeit en specifieke psychopathologie bij posttraumatische ervaringen	81
Bespreking	84
Literatuur	87

5 Psychopathologische gevolgen van trauma en comorbiditeit **91**

Hans Hovens

Inleiding	91
Trauma en ziekte	92
Trauma en PTSS	93
De presentatie van PTSS in de praktijk	96
Trauma, angst en depressie	96
Trauma en dissociatie	98
Trauma en middelenmisbruik	98
Trauma en de persoonlijkheid	99
De complexiteit van gevolgen van trauma	101
Literatuur	101

6 Neurobiologie en trauma **107**

Wybrand op den Velde en Bessel van der Kolk

Inleiding	107
Neurofysiologische achtergrond van PTSS	108
Neurotransmissie bij PTSS	112
Neuro-imaging	116
Medicamenteuze behandeling	122
Conclusie	122
Literatuur	123

7 Geheugen en trauma	129
<i>Eric Vermetten en Wybrand op den Velde</i>	
Inleiding	129
Normale herinneringen	129
Herinneringen aan stressvolle gebeurtenissen	132
Traumatische herinneringen	133
Amnesie voor traumatische ervaringen	134
De betrouwbaarheid van hervonden herinneringen	136
Conclusies en aanbevelingen	137
Literatuur	138
Bijlage: Aandachtspunten voor het opstellen van richtlijnen voor behandelaars/therapeuten over het omgaan met herinneringen aan traumatische ervaringen in de jeugd	141
Deel III Trends in traumabehandeling	145
8 Trends in de traumabehandeling: een kritische beschouwing	147
<i>Berthold Gersons</i>	
Inleiding	147
Psychoanalyse als antwoord op de Tweede Wereldoorlog	148
Traumabewustzijn	151
Trends in traumabehandeling	154
Trends en feiten; slotbeschouwing	160
Literatuur	161
9 Trauma en verwerking	165
<i>Rolf Kleber</i>	
Inleiding	165
Psychologische verwerking	166
Normale en verstoorde verwerking	167
Tot slot	175
Literatuur	175
10 Fasegerichte behandeling van posttraumatische stress	179
<i>Onno van der Hart en Ellert Nijenhuis</i>	
Inleiding	179
Fase 1: Stabilisatie en symptoomreductie	180
Fase 2: Behandeling van traumatische herinneringen	184
Fase 3: Persoonlijkheidsreïntegratie en rehabilitatie	187
Discussie	188
Literatuur	189

11 Een theoretisch perspectief op fasegerichte behandeling	193
<i>Ellert Nijenhuis en Onno van der Hart</i>	
Inleiding	193
Dissociatieve delen van de persoonlijkheid en hun acties	195
Behandeling	203
Tot slot	207
Literatuur	208
Deel IV Behandelwijzen	211
12 Cognitieve therapie bij complexe traumagerelateerde problematiek	213
<i>Jan van den Bout, Paul Boelen en Arnoud Arntz</i>	
Inleiding	213
Type II traumagerelateerde problematiek vanuit een cognitief therapeutisch perspectief	214
Maladaptieve schema's van traumagetroffenen	215
Doelen en elementen van de cognitief therapeutische behandeling	218
Cognitief therapeutische technieken	221
Tot slot	227
Literatuur	228
13 EMDR bij posttraumatische stressstoornissen	231
<i>Erik ten Broeke en Ad de Jongh</i>	
Inleiding	231
Het EMDR-basisprotocol	233
Indicatiestelling	237
Theoretische onderbouwing	239
EMDR bij type II trauma	240
Werkingsmechanismen	243
Gevalsbeschrijving	245
Besluit	247
Literatuur	248
14 Traumagroepsbehandeling voor volwassenen	253
<i>Ton Haans</i>	
Inleiding	253
Onderzoek	254
Motieven voor traumagroepsbehandeling	255
Indicaties	255
Traumabehandelgroepen	257
Groepsontwikkeling in traumagroepen	259
Algemene interventiestrategieën in traumagroepen	261
Interventies in traumagroepsbehandelingen	264

Overdracht in traumagroepen	266
Tegenoverdracht in traumagroepen	267
Tot slot	270
Literatuur	270

15 Het verwerken van trauma's door gestructureerd schrijven en imaginaire exposure **273**

Alfred Lange

Inleiding	273
Imaginaire exposure	274
Gestructureerde schrijfpoddrachten	276
Model voor de toepassing van schrijfpoddrachten	280
Contra-indicaties voor schrijfpoddrachten	286
Onderzoek naar de effecten van schrijven en de werkzame mechanismen; Interapy	287
Literatuur	289

16 Systemische therapie bij ernstige posttraumatische klachten **293**

Jos Truyens en Jelly van Essen

Inleiding	293
Relationele traumatisering	294
Het gebruik van systemische psychotherapie bij type II traumatisering	298
De systemische visie en ontwikkelingspsychopathologie	299
Systemisch bruikbare concepten uit de ontwikkelingspsychopathologie	299
Systemische psychotherapie: een evolutionaire schets	302
Het gezinsfase stressoren model	304
Systemische conceptualisatie en werkhypothesen	305
Behandelrichtlijnen systemische therapie	306
Literatuur	310

17 De rol van vaktherapieën bij de behandeling van psychotrauma **313**

Truus Wertheim-Cahen

Inleiding	313
De inzet van vaktherapieën bij de behandeling van getraumatiseerden	315
Beeldend creatieve therapie met jong getraumatiseerde oorlogsgetroffenen in een vrijgevestigde praktijk	316
Muziektherapie op Phoenix	318
Psychomotore therapie op de Vonk	320
Dramatherapie in een asielzoekerscentrum	322
Tot besluit	325
Literatuur	327

18 Lotgenotencontact en zelfhulp na traumatisering	329
<i>Karel Geelen</i>	
Inleiding	329
Vormen van lotgenotencontact	330
Effecten van lotgenotencontact	332
Werkzame elementen	333
Mogelijke negatieve effecten	337
Voor iedereen geschikt en aantrekkelijk?	338
Zelfhulp en professionele hulp	339
Slotbeschouwing	339
Literatuur	340
Deel V Trauma en de hulpverlener	343
19 Overdracht en tegenoverdracht bij traumabehandelingen	345
<i>Nelleke Nicolai</i>	
Inleiding in overdracht- en tegenoverdrachtdefinities	345
Brede en smalle definities	345
Acute en chronische tegenoverdracht	347
Van hinderpaal tot analytisch instrument	347
Overdracht en tegenoverdracht in traumabehandelingen	349
Tegenoverdracht als instrument in traumatherapie	351
De traumatische tegenoverdracht	353
Missers in tegenoverdracht	356
Traumatische tegenoverdracht en dissociatie	358
Tegenoverdracht, schuld en schaamte	360
Tegenoverdracht en grensoverschrijdingen	361
Therapeutische impasses	362
Het hanteren van tegenoverdracht	364
Therapeutisch kader	366
Hoe om te gaan met tegenoverdracht	367
Tot slot	368
Literatuur	368
20 Beschadigende werkbelasting bij traumahulpverlening	371
<i>Johan Lansen</i>	
Inleiding	371
Benaming	375
Beschadiging in het functioneren van behandelteams	381
Nadere verklaring van het ontstaan van <i>traumatoid states</i>	383
Nadere verklaring over beschadiging van het teamfunctioneren	385
Maatregelen tegen beschadigende werkbelasting	386
Literatuur	389

Deel VI Trauma's bij kinderen, vrouwen en ouderen	393
21 Gevolgen van trauma's bij kinderen en adolescenten	395
<i>Wim Wolters</i>	
Inleiding	395
Posttraumatische reacties bij kinderen en jeugdigen	396
Prevalentie	399
Neurobiologisch onderzoek	399
Diagnostiek	400
Gevolgen op de lange termijn	403
Vluchtelingenkinderen	404
Sociale interventies, begeleiding en behandeling	405
Literatuur	408
22 Het seksueel mishandelde kind: diagnostiek en behandeling	411
<i>Francien Lamers-Winkelman</i>	
Inleiding	411
Vormen van geweld in het gezin en de directe leefomgeving	412
Gevolgen van geweld in het gezin en de directe leefomgeving	414
Vormen van kindermishandeling en geweld en PTSS	416
Protectieve factoren	418
Diagnostiek	420
Hulpverlening	421
Literatuur	425
23 Intieme traumatisering: gevolgen van seksueel misbruik, verkrachting en mishandeling	429
<i>Nel Draijer</i>	
Inleiding	429
Gevolgen op lange termijn	431
Relevante psychiatrische stoornissen	432
Theoretische verklaringen van de gevolgen op lange termijn	436
Diagnostiek	439
Obstakels voor goede diagnostiek	441
Hervonden traumatische herinneringen	442
Tot slot	444
Literatuur	444
24 Veroudering en trauma	447
<i>Petra Aarts</i>	
Inleiding	447
Studies van overlevenden van de Tweede Wereldoorlog	448
Verklaringen voor verlate PTSS	449
Vergelijking tussen traumaverwerking en veroudering	452

Tot besluit	459
Literatuur	460
25 Gender en trauma	465
<i>Judith Schuyf</i>	
Inleiding	465
Sekseverschillen in de prevalentie van PTSS	466
Gender en PTSS	472
Tot besluit	476
Literatuur	477
Deel VII Oorlog en geweld	481
26 De psychische gevolgen van de Tweede Wereldoorlog	483
<i>Wybrand op den Velde</i>	
Inleiding	483
Psychische reacties op de Duitse inval en bezetting	483
Optimisme na de bevrijding	486
Onderduikers	494
Indische oorlogsgetroffenen	494
Oorlogsstress en arbeidsgeschiktheid	496
De gevolgen van de hongerwinter	496
Tot besluit	497
Literatuur	497
27 De psychische nasleep van oorlog en geweld bij militairen	503
<i>Inge Bramsen, Paul Sanders, Anja Dirkzwager en Wil Martens</i>	
Inleiding	504
Prevalentie van symptomen van posttraumatische stress	505
Existentiële vragen, het wereldbeeld en de persoonlijke identiteit	506
Comorbiditeit	508
Interpersoonlijke aspecten	508
Het verloop van het verwerkingsproces: individuele verschillen	509
Verwerkingsprocesbeïnvloedende factoren	510
Psychologische Ondersteuning	514
Behandeling van PTSS bij militairen van vredesmissies: het driefasemodel	515
Literatuur	521
28 Intergenerationele traumatisering: geweld, gezin en kinderen	525
<i>Freddy Begemann</i>	
Inleiding	525

Het getraumatiseerde gezin	525
Individuele verschillen	526
Klachten bij de kinderen	527
Rigide gezinsregels	528
Fantasieën en identificatie	529
Gevolgen voor het gezin	529
Gezinsdynamiek	530
Sociale factoren	531
Het begin van de hulpverlening: erkenning	532
Latere fasen in de hulpverlening: het loyaliteitsconflict	533
De zoektocht	534
Literatuur	536

Deel VIII Trauma's bij vluchtelingen en asielzoekers **539**

29 Vluchtelingen en asielzoekers **541**

Loes van Willigen

Inleiding	541
Ontwikkelingen in het vluchtelingenbeleid	542
Het vluchtelingenbestaan	545
De gezondheidsproblemen van vluchtelingen	550
Enige morele dilemma's ten aanzien van de rol en positie van de gezondheidszorg	554
Literatuur	557

30 Psychotherapeutische hulp aan vluchtelingen **561**

Mia Groenenberg

Inleiding	561
Specifieke problemen van vluchtelingen	561
Specifieke aandachtspunten bij de behandeling van vluchtelingen	562
Therapeutische methoden	566
Ervaringen met de therapeutische behandeling van vluchtelingen	568
Literatuur	575

31 Gevluchte adolescenten: een visie op behandeling en diagnostiek **579**

Guus van der Veer

Traumatisering, ontworteling en coping	579
Empirisch onderzoek naar het psychisch functioneren van gevluchte adolescenten	581
Ontwikkelingsinterferentie: primair, secundair en tertiair	582
Extra ontwikkelingstaken	586
Tertiaire ontwikkelingsinterferentie: ontbrekende voorwaarden	590

Hulpverlening in de praktijk	591
Psychotherapie	592
Literatuur	593

Nabeschuwing **595**

Classificatie en diagnostiek	597
Behandeling	599
Export van trauma-expertise	602
Traumakritiek	603
Tot slot	605

Over de auteurs **607**

Register **615**